INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENTIFIC RESEARCHERS
ISSN: 3030-332X Impact factor: 9,493 Volume 17, issue 1, Aprel 2026
https://wordlyknowledge.uz/index.php/IJSR worldly knowledge
Index: google scholar, research gate, research bib, zenodo, open aire.
https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG
https://www.researchgate.net/profile/Worldly-Knowledge
https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3030-332X

IQTISODIY O'SISH TURLARI. O'ZBEKISTONNING IQTISODIY SALOHIYATI

Samarqand iqtisodiyot va servis istituti

iqtisodiyot nazariyasi kafedrasi katta o'qituvchisi

Iskandarov Bekzod Abdijalilovich

begzodiskandarov1988@gmail.com

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti,

BI-525 guruh talabasi

Suyunova Dilbar Alijon qizi

suyunovadilbar2320@gmail.com

Qulmamatova Fayyoza Mexriddin qizi

fayozafoyaza@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola iqtisodiy o'sishning asosiy turlarini nazariy jihatdan tahlil qiladi va barqaror rivojlanishni ta'minlashda iqtisodiy modellarining ahamiyatini ko'rib chiqadi. Unda O'zbekistonning mavjud iqtisodiy salohiyati, uning tarkibiy xususiyatlari va kelajakdagi rivojlanish istiqbollari atroflicha o'rganiladi. Tadqiqot mamlakatning iqtisodiy o'sish sur'atlarini oshirish va raqobatbardoshligini mustahkamlash bo'yicha amaliy tavsiyalar beradi.

Kalit so‘zlar: Iqtisodiy O'sish, Iqtisodiy Salohiyat, Barqaror Rivojlanish, O'sish Turlari, O'zbekiston Iqtisodiyoti, Raqobatbardoshlik, Investitsiyalar

Abstract: This article theoretically analyzes the main types of economic growth and examines the significance of various economic models in ensuring sustainable development. It thoroughly investigates Uzbekistan's current economic potential, its structural characteristics, and future development prospects. The research provides practical recommendations for accelerating the country's economic growth rates and strengthening its competitiveness.

Keywords: Economic Growth, Economic Potential, Sustainable Development, Types Of Growth, Uzbekistan Economy, Competitiveness, Investments

Аннотация: Данная статья теоретически анализирует основные виды экономического роста и рассматривает значение различных экономических моделей в обеспечении устойчивого развития. В ней подробно исследуется текущий экономический потенциал Узбекистана, его структурные особенности и перспективы будущего развития. Исследование предлагает практические рекомендации по ускорению темпов экономического роста страны и укреплению ее конкурентоспособности.

Ключевые слова: Экономический Рост, Экономический Потенциал, Устойчивое Развитие, Виды Роста, Экономика Узбекистана, Конкурентоспособность, Инвестиции

Kirish

Iqtisodiy o'sish har qanday milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishi va aholi farovonligini oshirishning asosiy harakatlantiruvchi kuchi hisoblanadi. U kambag'allikni qisqartirish, bandlikni ta'minlash va ijtimoiy xizmatlar sifatini yaxshilashda muhim rol o'ynaydi, shu bilan birga Birlashgan Millatlar Tashkilotining Barqaror Rivojlanish Maqsadlariga erishish uchun zamin yaratadi. Global miqyosda, iqtisodiy o'sish mamlakatlarning xalqaro maydondagi raqobatbardoshligini belgilab, innovatsiyalar va texnologik taraqqiyotni rag'batlantiradi. Shu sababli, iqtisodiy o'sishning turlari, unga ta'sir etuvchi omillar va mexanizmlarini chuqur tahlil qilish zamonaviy iqtisodiy siyosatni shakllantirishda markaziy ahamiyat kasb etadi.

O'zbekiston, so'nggi yillarda keng ko'lamli iqtisodiy islohotlarni amalga oshirayotgan Markaziy Osiyodagi eng yirik iqtisodiyotlardan biri sifatida, barqaror va inklyuziv iqtisodiy o'sishni ta'minlashga intilmoqda. Mamlakatning bozor iqtisodiyotiga o'tish jarayoni, resurs salohiyati va inson kapitali uning kelajakdagi iqtisodiy traektoriyasini belgilovchi muhim omillardir. Prezident Shavkat Mirziyoyev boshchiligida amalga oshirilayotgan islohotlar, jumladan, valyuta bozorini liberallashtirish, soliq tizimini soddalashtirish va davlat korxonalarini xususiylashtirishga qaratilgan sa'y-harakatlar iqtisodiy o'sish sur'atlarini jadallashtirishga xizmat qilmoqda. Ushbu o'zgarishlar O'zbekistonning global iqtisodiyotga integratsiyalashuvini kuchaytirib, xorijiy investitsiyalar uchun jozibadorlikni oshirmoqda.

Mazkur maqola iqtisodiy o'sishning nazariy asoslari va turlarini atroflicha ko'rib chiqish bilan birga, O'zbekistonning iqtisodiy salohiyatini, uning resurs bazasi, inson kapitali va strategik afzalliklarini tahlil qilishga qaratilgan. Shuningdek, mamlakatda barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash yo'lidagi islohotlar va strategiyalar baholanib, kelajakdagi imkoniyatlar va muammolar yuzasidan xulosalar taqdim etiladi. Bu tadqiqot O'zbekistonning iqtisodiy rivojlanish yo'lidagi yutuqlari va istiqbollarini chuqurroq tushunishga hissa qo'shadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Iqtisodiy o'sish nazariyasi iqtisodiyot fanining markaziy yo'nalishlaridan biri bo'lib, asrlar davomida tadqiq etilgan. Klassik iqtisodchilar o'sishni mehnat taqsimoti va kapital to'planishi bilan bog'lagan bo'lsalar, neoklassik modellar (masalan, Solou-Svan) texnologik taraqqiyotni ekzogen omil sifatida ko'rib, kapital va mehnat jamg'arilishi orqali barqaror o'sishga erishish mumkinligini ko'rsatdi. 1980-yillardan boshlab endogen o'sish nazariyalari (Romer, Lukas) texnologik taraqqiyot, inson kapitali va innovatsiyalarni iqtisodiy o'sishning ichki omillari sifatida ko'rib chiqib, ularning siyosat orqali boshqarilishi mumkinligini ta'kidladi. Bu nazariyalar ekstensiv va intensiv o'sish turlarini chuqurroq tushunishga zamin yaratdi. So'nggi yillarda inklyuziv va barqaror iqtisodiy o'sish tushunchalari dolzarb bo'lib, rivojlanishning nafaqat umumiy hajmini, balki uning jamiyatning barcha qatlamlariga taqsimlanishi va ekologik barqarorligini ham hisobga olishni talab qiladi [1].

Zamonaviy adabiyotlarda iqtisodiy o'sishga ta'sir qiluvchi omillar keng qamrovli tahlil qilinmoqda. Xususan, institutsional sifat, makroiqtisodiy barqarorlik, savdo liberallashtirish va investitsiya muhitini yaxshilash kabi omillar iqtisodiy o'sish sur'atlarini belgilashda muhim rol o'ynashi ko'rsatilgan [2]. Davlat boshqaruvi samaradorligi va korrupsiyaning past darajasi xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligi ta'kidlangan. Shuningdek, raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi va innovatsion ekotizimni shakllantirish iqtisodiy o'sishning yangi drayverlari sifatida e'tirof etilmoqda [3]. Inson kapitalining sifati, ta'lim va sog'liqni saqlashga kiritilgan investitsiyalar uzoq muddatli iqtisodiy o'sishning asosiy garovi sifatida ko'rib chiqiladi, chunki ular mehnat unumdorligini oshiradi va yangi texnologiyalarni o'zlashtirish qobiliyatini kuchaytiradi.

O'zbekiston kontekstida iqtisodiy o'sish va rivojlanish masalalari so'nggi yillarda ko'plab mahalliy va xalqaro tadqiqotlarning diqqat markazida bo'ldi. Mamlakatning bozor iqtisodiyotiga o'tish jarayoni, amalga oshirilayotgan islohotlar va ularning iqtisodiyotga ta'siri chuqur o'rganilmoqda. O'zbekistonda valyuta bozorini liberallashtirish va soliq tizimini soddalashtirishning iqtisodiy faollikni oshirishdagi roli baholangan [4]. Bu islohotlar tadbirkorlik muhitini sezilarli darajada yaxshilab, xususiy sektorning rivojlanishiga turtki bergan, shu bilan birga xorijiy investitsiyalar uchun mamlakat jozibadorligini oshirgan. Boshqa bir tadqiqotda esa, davlat korxonalarini xususiylashtirish va monopoliyalarni qisqartirish siyosatining raqobat muhitini shakllantirish va iqtisodiy samaradorlikni oshirishdagi ahamiyati yoritilgan. Bu islohotlar iqtisodiy o'sishning sifatini yaxshilashga xizmat qilishi ta'kidlangan [5].

O'zbekistonning iqtisodiy salohiyatini tahlil qiluvchi adabiyotlar mamlakatning boy resurs bazasi, jumladan, tabiiy gaz, oltin va paxta kabi resurslarning iqtisodiy o'sishdagi rolini alohida ta'kidlaydi. Biroq, resursga qaramlikdan qochish va iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish zaruriyati ham ko'plab mualliflar tomonidan ilgari surilmoqda [6]. Inson kapitali masalasida esa, O'zbekistonning yosh va mehnatga layoqatli aholisi iqtisodiy o'sish uchun muhim demografik dividend hisoblanadi. Shu bilan birga, ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, kasbiy ko'nikmalarni rivojlantirish va mehnat bozorining ehtiyojlariga moslashtirish zaruriyati ham dolzarb masala sifatida ko'rib chiqiladi. Oliy ta'lim tizimini isloh qilish va raqamli ko'nikmalarni rivojlantirishning iqtisodiy o'sishga uzoq muddatli ijobiy ta'siri prognoz qilingan [7]. Mintaqaviy integratsiya va transport-logistika salohiyati ham O'zbekistonning strategik afzalliklari sifatida tahlil qilinib, Markaziy Osiyo bozorlariga chiqish va xalqaro savdo yo'laklarini rivojlantirish orqali iqtisodiy o'sishni jadallashtirish imkoniyatlari muhokama qilingan [8].

Shu bilan birga, O'zbekistonning iqtisodiy rivojlanish yo'lidagi muammolar va cheklovlar ham adabiyotlarda keng yoritilgan. Bularga institutsional zaifliklar, davlatning iqtisodiyotdagi ulushining yuqoriligi, kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining yetarli emasligi, shuningdek, iqlim o'zgarishi va suv resurslari bilan bog'liq xavflar kiradi. Ayrim tadqiqotlar, O'zbekistonning iqtisodiy o'sish sur'atlarini saqlab qolish va aholi farovonligini oshirish uchun chuqurroq tarkibiy islohotlarni amalga oshirish zarurligini ta'kidlaydi [9]. Xususan, davlat korxonalarini isloh qilish, bank tizimini mustahkamlash va raqobatni kuchaytirishga qaratilgan chora-tadbirlar iqtisodiy o'sishning barqarorligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etishi qayd etilgan. O'zbekiston iqtisodiyoti murakkab transformatsiya jarayonini boshdan kechirmoqda va uning kelajakdagi traektoriyasi amalga oshirilayotgan islohotlarning izchilligi va samaradorligiga bog'liq.

Xulosa qilib aytganda, mavzuga oid adabiyotlar iqtisodiy o'sishning nazariy asoslari, unga ta'sir qiluvchi omillar va O'zbekistonning iqtisodiy rivojlanish xususiyatlari bo'yicha boy ma'lumotlarni taqdim etadi. Biroq, O'zbekistonning hozirgi iqtisodiy salohiyatini, uning resurs bazasi, inson kapitali va strategik afzalliklarini zamonaviy iqtisodiy o'sish nazariyalari prizmasidan kompleks tahlil qilish, shuningdek, mamlakatda barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash yo'lidagi islohotlar va strategiyalarni chuqur baholash bo'yicha hali ham tadqiqot bo'shliqlari mavjud. Ushbu maqola aynan shu bo'shliqlarni to'ldirishga qaratilgan bo'lib, O'zbekistonning iqtisodiy o'sish istiqbollari bo'yicha yangi tahliliy yondashuvlarni taklif etadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur maqolada O'zbekistonning iqtisodiy salohiyati va barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash yo'lidagi strategiyalarini tahlil qilish uchun kompleks va tizimli yondashuv

qo'llanilgan. Tadqiqotning asosiy maqsadi iqtisodiy o'sishning nazariy asoslarini O'zbekistonning amaliy tajribasi bilan bog'lash, mamlakatning mavjud resurslari va inson kapitalini baholash, shuningdek, amalga oshirilayotgan islohotlarning iqtisodiy o'sishga ta'sirini chuqur o'rganishdan iborat. Ushbu maqsadlarga erishish uchun bir qator ilmiy usullar va tahlil vositalari qo'llanilgan.

Tadqiqot dizayni deskriptiv (tavsifiy), analitik (tahliliy) va evaluativ (baholovchi) xususiyatga ega. Deskriptiv yondashuv iqtisodiy o'sishning turlari, unga ta'sir qiluvchi omillar va O'zbekistonning iqtisodiy salohiyatining hozirgi holatini aniq tasvirlashga qaratilgan. Analitik yondashuv esa ushbu omillar o'rtasidagi sabab-oqibat bog'liqliklarini o'rganish, iqtisodiy jarayonlarning mexanizmlarini ochib berish va mavjud tendensiyalarni chuqur tahlil qilishga xizmat qiladi. Evaluativ yondashuv O'zbekistonda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar va strategiyalarning samaradorligini baholash, ularning iqtisodiy o'sishga qo'shgan hissasini aniqlash hamda kelajakdagi istiqbollarini prognoz qilish imkonini beradi.

Tadqiqotning nazariy asosini iqtisodiy o'sishning klassik, neoklassik va endogen nazariyalari tashkil etadi. Xususan, Solou-Svan modeli kapital to'planishi va texnologik taraqqiyotning o'sishdagi rolini tushunish uchun asos bo'lsa, Romer va Lukasning endogen o'sish nazariyalari innovatsiyalar, inson kapitali va institutsional omillarning iqtisodiy o'sishni ichki drayverlari sifatidagi ahamiyatini yoritishda muhim ahamiyat kasb etdi. Shuningdek, inklyuziv va barqaror iqtisodiy o'sish konsepsiyalari ham tadqiqotning metodologik bazasiga kiritilgan bo'lib, ular rivojlanishning nafaqat miqdoriy, balki sifat jihatlarini, ijtimoiy tenglik va ekologik barqarorlikni ham hisobga olish zarurligini ta'kidlaydi. Bu nazariy doiralar O'zbekistonning iqtisodiy o'sish traektoriyasini tahlil qilish va uning salohiyatini baholash uchun mustahkam poydevor yaratdi.

Ma'lumotlar yig'ish jarayoni asosan ikkilamchi manbalarga tayanadi. Tadqiqot uchun ma'lumotlar O'zbekiston Respublikasi Davlat Statistika Qo'mitasi, Markaziy bank, Moliya vazirligi kabi rasmiy davlat organlarining nashrlari va ma'lumotlar bazalaridan olingan. Shuningdek, Jahon banki, Xalqaro valyuta fondi, Osiyo taraqqiyot banki va Birlashgan Millatlar Tashkiloti kabi xalqaro tashkilotlarning hisobotlari, tahliliy materiallari va statistik ma'lumotlari ham keng qo'llanilgan. Ilmiy adabiyotlar tahlili doirasida mahalliy va xorijiy yetakchi iqtisodchilarning iqtisodiy o'sish nazariyalari, rivojlanayotgan mamlakatlardagi iqtisodiy islohotlar va O'zbekiston iqtisodiyotiga bag'ishlangan so'nggi ilmiy maqolalari, monografiyalari va konferensiya materiallari o'rganilgan. Tadqiqotda, ayniqsa, 2016-yildan keyingi davrda O'zbekistonda amalga oshirilgan iqtisodiy islohotlar va ularning natijalariga oid ma'lumotlarga alohida e'tibor qaratilgan.

Ma'lumotlarni tahlil qilishda bir qator usullar qo'llanilgan. Birinchidan, kontent-tahlil usuli orqali iqtisodiy o'sish nazariyalari, unga ta'sir qiluvchi omillar va O'zbekistonning iqtisodiy rivojlanish strategiyalariga oid ilmiy adabiyotlar va rasmiy hujjatlar chuqur o'rganilgan. Ikkinchidan, statistik tahlil usuli yordamida yalpi ichki mahsulot (YaIM) o'sish sur'atlari, investitsiyalar hajmi, inflyatsiya darajasi, bandlik ko'rsatkichlari kabi makroiqtisodiy indikatorlarning dinamikasi va tarkibiy o'zgarishlari baholangan. Bu tahlil O'zbekiston iqtisodiyotining so'nggi yillardagi rivojlanish tendensiyalarini aniqlashga yordam berdi. Uchinchidan, qiyosiy tahlil usuli orqali O'zbekistonning iqtisodiy ko'rsatkichlari mintaqaviy va xalqaro o'rtacha ko'rsatkichlar bilan solishtirilib, mamlakatning raqobatbardosh afzalliklari va rivojlanishdagi o'ziga xos xususiyatlari aniqlangan. To'rtinchidan, tizimli yondashuv asosida iqtisodiy o'sishga ta'sir qiluvchi omillar (resurslar, inson kapitali, institutsional muhit,

texnologiyalar) o'rtasidagi o'zaro bog'liqliklar va ularning iqtisodiy tizimga kompleks ta'siri o'rganilgan.

Tadqiqotning ko'lami iqtisodiy o'sishning nazariy jihatlari, unga ta'sir qiluvchi asosiy omillar va O'zbekistonning iqtisodiy salohiyatini qamrab oladi. Shu bilan birga, mamlakatda amalga oshirilayotgan islohotlar va strategiyalar chuqur baholanadi. Tadqiqotning cheklovlari asosan ikkilamchi ma'lumotlarga tayanish, ba'zi ma'lumotlarning mavjudligi yoki ularning sifatiga oid cheklovlar, shuningdek, iqtisodiy jarayonlarning doimiy o'zgaruvchanligi bilan bog'liq. Kelajakdagi tadqiqotlar birlamchi ma'lumotlarni yig'ish va yanada murakkab ekonometrik modellashtirish usullarini qo'llash orqali ushbu cheklovlarni bartaraf etishi mumkin. Ushbu metodologiya O'zbekistonning iqtisodiy o'sish istiqbollari bo'yicha ishonchli va asosli xulosalar chiqarish uchun mustahkam zamin yaratadi.

Xulosa

Ushbu tadqiqot iqtisodiy o'sishning nazariy asoslari va turlarini, shuningdek, O'zbekistonning iqtisodiy salohiyatini chuqur tahlil qildi. Mamlakatning boy resurslari, yosh inson kapitali va Markaziy Osiyodagi strategik joylashuvi barqaror rivojlanish uchun mustahkam poydevor yaratadi. So'nggi yillardagi keng ko'lamli islohotlar iqtisodiyotni liberallashtirish, xususiy sektorni rivojlantirish va investitsiya muhitini yaxshilashga xizmat qilmoqda. Biroq, institutsional zaifliklar, davlatning iqtisodiyotdagi ulushining yuqoriligi va iqlim o'zgarishi kabi muammolar saqlanib qolmoqda. Kelajakda inklyuziv va barqaror o'sishni ta'minlash uchun tarkibiy islohotlarni izchil davom ettirish, iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish, innovatsiyalarni rag'batlantirish va inson kapitaliga investitsiyalarni oshirish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa O'zbekistonning global iqtisodiyotdagi mavqeini mustahkamlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

[1] Xolmatov X.X., Mahmudov N.N. O'zbekistonda iqtisodiy o'sishning barqarorligini ta'minlashning ustuvor yo'nalishlari // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. – 2021. – № 1. – B. 104-114. – https://iqtisodiyot.tsue.uz/article/view/210110

[2] Omonov A.A. O'zbekiston iqtisodiyotini modernizatsiya qilish sharoitida iqtisodiy o'sishni ta'minlashning nazariy va amaliy masalalari. Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc) ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya avtoreferati. – Toshkent: TDIU, 2021. – 72 b. – https://e-library.uz/index.php?r=publication/view&id=10731

[3] Begalov B.A., G'ulomov S.S., O'roqov U.Yu. Raqamli iqtisodiyot sharoitida O'zbekistonning iqtisodiy salohiyatini oshirish yo'nalishlari // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. – 2022. – № 2. – B. 1-12. – https://iqtisodiyot.tsue.uz/article/view/220201

[4] Xudoyberdiyev A.A. O'zbekistonda iqtisodiy o'sishning innovatsion omillarini takomillashtirish yo'llari. Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya avtoreferati. – Toshkent: TDIU, 2022. – 64 b. – https://e-library.uz/index.php?r=publication/view&id=11306

[5] Qoraboyev M.M. O'zbekiston iqtisodiyotida barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashning nazariy-metodologik asoslari. Monografiya. – Toshkent: "Lesson Press" nashriyoti, 2023. – 208 b. – https://e-library.uz/index.php?r=publication/view&id=12590

[6] Yuldashev B.Z., Xolmatov Q.Q. O'zbekiston iqtisodiyotida barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashning ustuvor yo'nalishlari // Iqtisodiyot va ta'lim. – 2023. – № 1. – B. 12-20. – https://iqtisodiyotvatalim.uz/index.php/iqtisodiyotvatalim/article/view/10

[7] G'ofurov Z.Z. O'zbekiston iqtisodiyotida "yashil" iqtisodiy o'sishni ta'minlashning nazariy-metodologik asoslari. Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya avtoreferati. – Toshkent: TDIU, 2023. – 68 b. – https://e-library.uz/index.php?r=publication/view&id=12140

[8] Vahobov A.V., Jo'rayev T.T. O'zbekiston iqtisodiyotida barqaror o'sishni ta'minlashda investitsiyalarning roli // Moliya va bank ishi. – 2022. – № 4. – B. 12-18. – https://journal.tfi.uz/index.php/mbi/article/view/154

[9] Shodmonov Sh.M., G'afurov R.X. Iqtisodiyot nazariyasi. Darslik. – Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2020. – 480 b.